

Gerechtigheid en Vrede

Werkcahier

Werkgroep FDNSC – MSC 2008 - 47

ALS GELIJKE ONDER GELIJKEN

Met 3 zusters, zuster Kristina fdnsc en 2 zusters van het Kostbaar Bloed, ben ik 13 september j.l. van Sittard naar Den Bosch gereden voor de 20ste Nationale Vredesdag van en voor Religieuzen.

Dit jaarlijks gebeuren was oorspronkelijk een initiatief van de vrouwelijke religieuzen. Maar nu vindt het plaats onder de vleugels van de Konferentie van Nederlandse Religieuzen, de KNR. Zodat deze bijeenkomst nu nadrukkelijk ook open staat voor mannelijke religieuzen. De deelname van mannelijke religieuzen bleef echter ver achter bij die van de vrouwen. Op meer dan 300 deelnemers waren er nog geen 10 mannen. En dat valt te betreuren.

Mij had de uitnodiging voor deze dag bereikt via onze Werkgroep Gerechtigheid en Vrede. Het is mij niet bekend of de mannelijke religieuzen via de KNR ook rechtstreeks voor deze dag worden uitgenodigd.

In deze brochure vindt u verdere informatie over het verloop van deze dag. Een enkel punt wil ik daar nog aan toevoegen.

Tijdens de algemene gedachtewisseling vertelde een zuster over haar werk in Nieuw Guinea. Zij had daar ervaren hoe in de dagelijkse omgang met de mensen het verschil tussen blank en papua helemaal weg viel en men enkel gewoon als mensen onder elkaar was. Zuster Kristina fdnsc reageerde daar op. Ze stond op en zei: "Ik ben zelf een Papua, maar ik ben hier aanwezig als gelijke onder gelijken". Daarvoor kreeg zij toen een denderend applaus. En terecht.

Jacques Alkemade msc

De twintigste Nationale Vredesdag van Religieuzen

's Hertogenbosch , 13 september 2008.

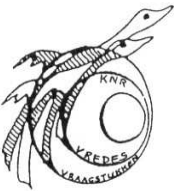
Ruim driehonderd vrouwelijke en enkele mannelijke religieuzen kwamen bijeen om elkaar te bemoedigen in hun streven naar gerechtigheid en vrede, want ze hebben samen iets . . . 'n visioen:

Een Wereld van Vrede.

Thema van de bijeenkomst was: 'Kunnen wij nog wat we willen?'

Wat willen wij écht en wat laten wij ons beslist niet aanleunen in onze situatie van gestolen welvaart en gestolen vrede.

Hoe kunnen wij nog realiseren wat wij willen?

De feministische theologe Drs. Mirjam Schuilenga (consulent Katholiek Centrum voor Maatschappelijk Activeringswerk in Gelderland) verzorgde de inleiding op dit thema, die in dit boekje wordt weergegeven.

Leden van de Werkgroep Gerechtigheid en Vrede:

Jacques Alkemade msc (voorzitter)
Esther Baselmans fdnsc
Winifred Finn
Piet van Mensvoort msc
An Peeters fdnsc
Kees Vergouwen msc

Correspondentie adres:
Missieprocuur
Bredaseweg 204A
5038NK Tilburg

Website: www.misacor.nl > Werkcahier
e-mail: missieprocuur@misacor.nl

Kunnen wij nog wat we willen?

Vrede

Nadenkend over vrede schoot mij een herinnering te binnen. Ik herinnerde mij dat ik negentien jaar was en dat ik door de stad Leeuwarden fietste in de vroege ochtend. Ik was op weg naar mijn opleiding tot leraar. Ik weet niet meer waardoor maar er kwam toen plotseling een groot gevoel van dankbaarheid over me dat ik in vrede leefde. Nog concreter: dat ik door een stad fietste, een nog slaperige en ontspannen stad en ik wist dat dat bijzonder was.

Vrede is bijzonder en tegelijkertijd moet het vanzelfsprekend zijn. Helaas is vrede voor sommige mensen in ons land nog steeds niet vanzelfsprekend. Dat weten religieuzen. Dat vrede zo prominent op de agenda staat van religieuzen maakt hun inzet voor vrede bijzonder. Waken bij het Cellencomplex Schiphol Oost en andere grensgevangenissen, opkomen voor vluchtelingen, politieke schrijfacties. Allerlei concrete acties om ons bewust te maken dat niet iedereen in dit land in vrede leeft.

Nu ik dit schrijf hoor ik mijn twee zoontjes van 7 en 9 jaar beneden ruzie maken. Aan vrede denken terwijl er ruzie is lukt niet. Ik leg de woorden aan de kant en probeer een conflict op te lossen. Ik kom in actie, omdat het niet anders kan. Het heeft niets met willen te maken. Als de soep kookt moet je gaan roeren. Het initiatief komt niet uit jezelf maar van buiten. Er is een noodzaak waarop je reageert. Dat weten religieuzen. Daar waar onrecht is, reageren ze. Of met de woorden uit het verslag van de Commissie Vredesvraagstukken (juni 2008):

"Er gebeuren goede dingen, dankzij dat mensen naar hun verontwaardiging luisteren wanneer anderen in de knel zitten. Moed en durf zijn hierbij belangrijke waarden. Niet bang zijn om voor je verontwaardiging uit te komen. We moeten die kracht laten schitteren, of we nu oud of jong zijn, we kunnen/moeten laten zien wat onbetrouwbaar is en wat er mis gaat".

Water

Het thema van de dag is: Kunnen we nog wat we willen? De vraag is op zijn plaats, het is tijd om de balans op te maken. Tijd voor een evaluatie na 20 jaar. In een evaluatie moet je je werk eerlijk kunnen bevragen en dit is een eerlijke vraag. De inhoudelijke evaluatie laat ik graag aan u over maar ik wil nog wel graag iets zeggen over dat kunnen en willen.

Ik heb het net al even gehad - naar aanleiding van twee ruziënde zoontjes - over de soep die kookt. Dan kom je vanzelf in actie. Maar de religieuzen getuigen in hun verslag ook van innerlijke kracht. Een kracht van binnenuit die hen tot actie brengt. Ik weet niet hoe het u vergaat maar ik wil vaak meer dan ik kan. Mijn lichaam heeft een

bepaalde energie en soms denk ik wel eens dat mijn geest veel groter is dan mijn lichaam. Herkent u dat gevoel? Dat je geest veel groter is dan je lichaam? Dat je meer wilt dan je fysiek kunt? Dat je meer invloed wilt hebben en geen beperkingen wilt ervaren. De fysieke ruimte van de KNR-Commissie Vredesvraagstukken is in

Fort Nederland natuurlijk ook klein en beperkt. Maar moeten we uitgaan van onze beperkingen?

De vraag: 'Kunnen we nog wat we willen' stelt de beperking centraal en dat lijkt me niet aan de orde. De Amerikaanse zwemster Dara Torres lacht om beperkingen en volgens mij moeten wij dat ook doen. Tijdens de Olympische Spelen dit jaar won Dara Torres met 41 jaar haar 10de medaille. Veel van haar huidige tegenstandsters waren nog niet geboren toen ze haar eerste medaille 24 jaar geleden won. Haar rivalen in het water zijn 16 en 17 jaar oud. Ze lacht erom en zegt: "Ik ben misschien wel wat ouder dan hun ouders, maar eenmaal in het water maakt dat helemaal niet uit. Water weet namelijk niet hoe oud iemand is die erin duikt. Ook daarom hou ik van water".

We zijn via de soep bij het water uitgekomen. Wat ik hier wil zeggen is dat we allemaal zwemmen in een discours, dat is in dit geval een geheel van spreekposities over onrecht in dit land, waarbij onze beperkingen niet gelden maar onze inzet en onze kracht. In het water vallen de beperkingen weg en wat overblijft is onze kracht. Ik nodig u

uit om vandaag uw ogen even dicht te doen zodat u zich kunt voorstellen dat u in een grote warmwaterbron drijft. U ligt op uw rug, u vult uw longen met lucht en strekt uw armen boven uw hoofd in het water. U voelt zich door het water opgetild. Uw bewegingen vertragen door het water.

U maakt kringen in het water. Ze beginnen klein en worden steeds groter. De golfslag die u in beweging brengt verbreedt uw kracht. De kringen worden steeds breder, totdat ze weer worden opgenomen door het water. Daar zit onze kracht; het op gang brengen van golfslag.

Het diepe

Binnen tradities van religieuzen moesten jonge mensen in het diepe springen. Ze lieten familie en woonplaats achter en volgden een roeping. Ze maakten een radicale keuze. Een keuze voor een apart leven binnen onze samenleving. Daar bleef het niet bij. Binnen hun radicale keuze voor het religieuze leven zochten zij telkens naar verdieping en vernieuwing.

Een momentopname laat de kleine kroniek van de SNVR zien die gaat over dertig jaar samenwerking van Nederlandse Vrouwelijke Religieuzen. In 1971 werd het actieplan Samen op weg naar verdieping en vernieuwing aangenomen met daarin de intentie 'dat men openstaat voor wat kerk en wereld van ons vragen'. Die ontvangende houding is in zichzelf radicaal.

Wat ik in mijn samenwerking met religieuzen heb geleerd is dat zij vol overgave zoeken naar vormen om het koninkrijk van God hier en nu te realiseren. Ze stellen zich open voor wat zich in de samenleving afspeelt. Zij durven zich te laten raken door de noden van de mensen. Die geraaktheid is het diepe dat zij niet schuwen. Ik heb dat zelf mogen ervaren in de tijd dat ik werkte in het anti-armoede-project Z3 van religieuzen dat gevestigd was in bezinningscentrum De Zwanenhof. Daar kreeg ik de opdracht mee om me open te stellen voor mensen in armoedesituaties. In opdracht van Redemptoristen en

Karmelieten ben ik toen als leken-theoloog de achterstandswijken ingegaan met de vraag aan de mensen aldaar, om hun verhaal te vertellen. Maar hun verhaal werd niet gehoord, zij vertelden ongehoorde verhalen tegen de heersende opinie in. Die heersende opinie bestond eruit dat zo'n beetje alle uitkeringsgerechtigden fraudeurs waren en zwartwerk deden. Dat was medio jaren '90 toen er een ontzettende hetze tegen uitkeringsfraude aan de gang was en dat mensen eigenlijk met de nek werden aangekeken. Daar wilden mijn religieuze opdrachtgevers niet aan meedoen, vandaar mijn opdracht. En daar heb ik voor het eerst de ervaring van het geraakt zijn meegemaakt, geraakt te zijn door mensen en hun verhaal. Dat geraakt zijn kom ik ook tegen als een leidmotief binnen de christelijke geloofstraditie. Geraakt zijn heeft trouwens een etymologische referentie naar het lichamelijke aanraken, het zo dicht bij iemand verkeren, dat je geraakt moet en wilt worden. Dat zie je ook in de praxis van Jezus, waar hij veelvuldig mensen aanraakt en aangeraakt wordt.

In mijn werk heb ik het als boeiend ervaren om met mensen in armoedesituaties op te trekken. Ik heb veel van hen geleerd over waardigheid in kwetsbaarheid en we hebben kunnen samenwerken aan een samenleving waarin het goede voor alle mensen centraal staat. U kent ongetwijfeld de beroemde uitspraak van Lila Watson, een Aboriginal vrouw uit Australië. Zij zegt: "Wanneer je gekomen bent om mij te helpen dan verspil je je tijd. Maar als je gekomen bent omdat jouw bevrijding verbonden is met mijn bevrijding laten we dan samenwerken".

Binnen het project van religieuzen heb ik mijn rugzak vol met plichten afgedaan en ik ben in het diepe gesprongen, ik heb me laten raken en werd geroerd en vaak ook beroerd. Misschien kent u de kracht van de verontwaardiging, maar ik voelde vaak verdriet. Geroerd door de positieve krachten die ik in knelsituaties tegenkwam en beroerd door de omstandigheden waarin veel mensen moeten leven in een rijk land. Welke uitingsvorm dan ook, ik werd in ieder geval geraakt, eerst door een authentieke opdracht van religieuzen en gaandeweg door mijn contacten met mensen in armoedesituaties.

Mijn ervaring met mensen in armoedesituaties leerde mij dat het actieve, het naar buiten gaan, wordt gevoed en geïnspireerd vanuit een passiever toelaten van wat op mij afkomt. Mij engageren gebeurt niet langer vanuit een geleerd plichtsgevoel of vanuit het verantwoordelijkheidsgevoel dat ik heb meegekregen vanuit mijn geloofsopvoeding maar vanuit een heel andere dynamiek. De dynamiek van de ontmoeting en daarin ben ik de ontvangende partij. Dan ben ik degene die vanuit overvloed krijg en dat zet het gewone perspectief op zijn kop. 180 Graden gedraaid, als het ware. Plichtsgevoel lost op in het vermogen te kunnen ontvangen. Dat brengt mij bij de kracht van de christelijke geloofstraditie. Daarin staat het relationele centraal, het in relatie treden met de ander. De mens staat ten diepste in relatie tot de (A)nder. Dat zullen andere religies en zingevingsystemen ongetwijfeld ook kennen. Religie betekent verbinden, dat is de pure betekenis van religie: ik ben verbonden met de a(A)nder (of ik het nu wil of niet).

In mijn eigen theologische arbeid komen telkens drie kernbegrippen terug die ik als bevrijdend ervaar: religie, metanoia, incarnatie.

Religie is me verbinden met de a(A)nder.

Metanoia betekent letterlijk omkeren. Dat herinnert mij eraan dat ik mijn belijdenis pas kon doen na het beëindigen van mijn theologiestudie aan een katholieke universiteit. Het centrale begrip in die belijdenis was voor mij metanoia; omkering. En dan niet ineens, zo van 'ik ben er', maar als een voortdurend doorgaand en vloeibaar proces. Die voortdurende ommekeer is niet iets wat je doet met je ik. Het is onafhankelijk van onze wil. Het heeft alles te maken met de smeekbede van de psalmen: 'Scheep een nieuw hart in mij, maak vloeiend wat versteend was, maak levend wat dood was'. Dat kunnen wij niet zelf. Dat blijft een wonder, een genade om niets gegeven. Wij kunnen er enkel voor openstaan, maar we kunnen het niet oproepen door welke techniek of methode dan ook.

Incarnatie is het derde kernbegrip. Het is voor mij zo inspirerend omdat het elk dualisme doorbreekt tussen rijk en arm, vrouw en man,

vluchteling en gevestigde. De incarnatie van God in Jezus, de letterlijke belichaming van Gods zorg om de mens, vind ik buitengewoon inspirerend en radicaal. De tegenstelling tussen hemel en aarde wordt doorbroken door de incarnatie van God in de mens Jezus. God is daarin 100% mens en 100% God. Dankzij de incarnatiegedachte binnen het Christendom heeft God een lichaam gekregen in de mens Jezus. God stelde zich hierin kwetsbaar op. De kwetsbaarheid werd niet geschuwd, maar als menselijke existentie aanvaard. Als geen ander ging Jezus om met gebroken mensen. Hij zocht hen op maar zij zochten hem ook, Jezus en deze mensen konden niet zonder elkaar. Jezus ontfermde zich over hen.

Het woord ontferming is een vertaling van het Griekse woord splangnidzomai, dat in zijn grondbetekenis op ingewanden duidt. Het gaat bij Jezus dus heel diep. Dat is geraaktheid.

Zuurstof

Op het terrein waar ik nu werkzaam ben, de diaconie, moet je je zeer bewust zijn van het redderssyndroom. De ander dient geholpen te worden maar de helper moet op zijn hoede zijn voor almachtsfantasieën; op zijn hoede zijn voor de neiging om de problemen van de ander op te lossen. Dat is een opdracht tot nederigheid, tot bescheidenheid, tot terughoudendheid. We moeten onze kracht gebruiken maar niet te groot maken. Wij hebben niet als Jezus de wonderbaarlijke kracht om over water te lopen en mensen te redden uit een storm.

Op dit punt is het constructief om ons bewust te zijn van onze beperkingen, om zo almachtsfantasieën tegen te gaan. We zijn immers niet in het water gesprongen om een medaille te halen. In de Vredeskranth van dit jaar staat er: "vrede uitdragen, daar krijg je niet altijd een medaille voor". Hoeft ook niet zou ik zeggen. We zijn in het diepe gesprongen om het water in beweging te brengen. Onze kracht zit erin dat we in troebel water kunnen zwemmen en dat we met onze golfslag nieuwe zuurstof in het water brengen, waardoor het voor iedereen aangenamer is om in dat water te zwemmen. Het water zuurstofrijker maken is onze vaak onzichtbare tendercompetence.

Ook hebben we het vermogen om een steen in de vijver te gooien, om in actie te komen wanneer de nood aan de mens verschijnt. Concreet,

lokaal, vaak als een druppel op de gloeiende plaat, maar niettemin. Iedereen kan doen wat binnen haar eigen energie mogelijk is. Het gaat niet om het meeste, maar onze kracht zit vaak in het minste, op het microscopisch kleine, op het detail dat de hulpgever en hulpvrager met elkaar verbindt. Door kleine en afgestemde bewegingen kunnen mensen bij hun eigen kracht komen.

Religie en ethiek zijn wat mij betreft onlosmakelijk met elkaar verbonden, met het risico dat we ons handelen te groot maken. Naast almachtsfantasieën moeten we oppassen voor horizontaal activisme. Het handelen moet niet dwangmatig worden, maar organisch vanuit een spirituele bron gevoed.

De Nijmeegse Zenleraar, Ton Lathouwers vertelde mij in dit verband over de Russische schrijver Dostojevski. Hij was een activist, die in zijn jeugd een revolutionair was, ter dood werd veroordeeld en pas op het schavot zijn straf omgezet zag in verbanning naar Siberië. Maar dan gebeurt er iets met hem. Hij noemt het de 'hergeboorte van mijn overtuigingen'. Zijn vroegere activisme wordt plotseling ingehaald door een diepere grond. Het werkte voor Dostojevski als een openbaring. Hij realiseerde zich dat een louter horizontaal activisme uiteindelijk altijd een tekortschieten is, alleen al tegenover bijvoorbeeld het lijden van het verleden. Hoe kan ik, anno 2006, iemand helpen die reddeloos verloren is? Hoe kan ik de slachtoffers van Auschwitz helpen? Volgens Lathouwers gaat het om een dieper redden dan alleen activisme. Zonder dat dieper redden is elk activisme gedoemd aan zichzelf op te branden. Dostojevski beklemtoont nadrukkelijk, dat hij niet ontrouw geworden is aan de revolutionaire bewogenheid uit zijn jeugd maar dat die integendeel een nieuwe dimensie gekregen heeft. Hij werd geconfronteerd met het goedkope verwijt dat hij zijn sociale bewogenheid had ingeruild voor religieuze bevlogenheid. Daartegen heeft hij zich fel verdedigd. Hij beschrijft uitvoerig hoe hij eerst die totaal eenzame weg naar binnen moest gaan voordat hij dat sociale in zijn ware aard en waarde opnieuw kon ontdekken.

Geest

Ik kom hier terug op wat Lathouwers noemt het dieper redden. Dat gaat onze kracht te boven. Op dat punt doet een andere kracht haar intrede.

De meeste religies gaan uit van de idee dat je zagezegd je hemel moet verdienen. Je moet er iets voor doen, op eigen kracht. Kunnen we wat we willen? Ja, maar niet alleen op eigen kracht. Dat is wat wij als opdracht kunnen meenemen. Kunnen wij ons overgeven aan de onvoorspelbare geestkracht van God. Immers de Geest waait waarheen zij wil. Kunnen we loslaten wat we willen, loslaten dat alles van ons handelen afhangt en ons overgeven aan dit mysterie. Ik wil proberen hierop een antwoord te vinden aan de hand van mijn ontmoeting met een Afghaans gezin.

Tijdens een huisbezoek in een Hengelose wijk bel ik aan bij een huis en een meisje van ongeveer dertien jaar doet open. Ze is op blote voeten. Ik stel mij voor en ik mag binnenkomen. In de woonkamer zit haar vader op de grond met een glas thee in zijn hand naar een buitenlands t.v. programma te kijken. De moeder van het meisje doet een hoofddoek om. Samen met een oudere dochter gaat ze naar de keuken en ze komen beiden even later de woonkamer in met thee en twee schalen: eentje met koekjes en een schaal met rozijnen en toffees. De twee grote schalen worden voor mij op de tafel neergezet. Ik begin een gesprek met de beide dochters van 13 en 15 jaar, omdat hun ouders mij niet kunnen verstaan. De dochters zitten op stoelen naast mij terwijl de ouders beide op de grond zitten. Het geluid van de t.v. heeft de vader inmiddels uitgezet. De dochters vertellen dat het gezin uit Afghanistan komt en dat hun vader nu zes jaar in Nederland woont.

Meisje van 13 jaar: "Mijn vader woont nu zes jaar in Nederland en hij heeft nog steeds geen paspoort. We willen voor onze ouders dat zij een paspoort krijgen, maar we weten niet hoe dat moet. Onze ouders kunnen de taal niet zomaar leren. Dat kunnen wij wel want als kind gaat dat makkelijker. Maar wij willen graag taalles maar krijgen die niet. Zij zeggen: jullie leren het wel op school. Maar thuis leren we de taal niet want wij kennen verder niemand".

Het meisje van 15 jaar vult aan: "Ik zou wel een baantje willen, dan leer je de taal ook snel en dan hebben we ook meer geld. Als ik uit school kom dan ga ik toch alleen maar

slapen".

Ondertussen zitten de ouders op de grond samen een pretje te delen; ze lachen naar elkaar en stoten elkaar plagerig aan. De sfeer is warm en vrolijk. De dochters hebben een vrolijke en spontane uitstraling wat in contrast is met hun moeilijke positie.

Ik geef de meisjes wat praktische tips en meld hen aan bij de Thuiszorg waar ze vreemd genoeg niet bekend zijn. Ik noteer hun familienaam en vraag hen naar hun voornamen. Het meisje van 13 jaar zegt: Prawana. Het meisje van 15 jaar zegt: Fatana. Ik vraag of hun naam ook een betekenis heeft. Ja zegt het meisje van 13 jaar: Prawana betekent vlinder. Wanneer ik afscheid heb genomen laten de ouders en de meisjes mij hartelijk uit. Als ik de hoek om ben rent de jongste dochter op blote voeten achter me aan en roept me. Ze zwaait met iets in haar hand. Ik ben iets vergeten en ze komt het me brengen. Het is november en koud en ik zie haar blote voeten. Ik zeg dat ze kou vat maar ze zegt vrolijk dat dat niet zo is. Inderdaad dat is ook zo, ze is immers een vlinder.

Kunnen we wat we willen? Ja op dat moment kon ik wat ik wilde. Ik kon praktische hulp bieden. Ik maak deel uit van een grotere beweging van mensen die zich willen solidariseren met mensen in de marge. Een beweging die zich wil engageren voor meer gelijkwaardige verhoudingen tussen mensen, voor meer herverdeling van financiële middelen, meer verbondenheid tussen burgers zonder onderscheid in eersterangs of tweederangs burgers. Maar dit handelen is in zichzelf niet de materie dat het koninkrijk van God dichterbij brengt. De communicatieve aanrakingen in de huiskamer maken krachten los die onze wilskracht te boven gaat. Er ontstaat een relationele energie tussen mensen in een wederkerig proces waardoor bepaalde momenten tijdens dit huisbezoek plotseling eeuwigheidswaarde krijgen. Er was sprake van tendercomptence in de gastvrijheid van het Afghaanse gezin. Er was sprake van genot in het zien van de ouders die op de vloer zitten en samen een pretje delen. Er was sprake van ontroering in het schilderijtje van een vlinder aan de muur, in de namen van de dochters die Prawana en Fatana heten en op het moment dat Prawana me buiten op blote voeten achterna rent om me iets terug te geven dat ik vergeten ben. Dat zijn heilige momenten waardoor ik me niet meer zo moe voel, waardoor mijn tas niet meer

zwaar is en de kou buiten niet meer koud is. Ik word even opgetild. Op dergelijke momenten wordt iets kleins plotseling oneindig groot. Het effect is dat Prawana nog steeds als een vlinder in mijn hoofd dwarrelt.

Door het ontvangen van heilige momenten kunnen we ons blijven inzetten voor een vreedzame en rechtvaardige samenleving met een Geestkracht die ons te boven gaat. In onze kwetsbaarheid zit onze kracht en als we ons zo durven opstellen, gebeuren er hele spannende dingen.

Mirjam Schuilenga

Zeg nooit: Onze wereld is gebroken, en de mens tot weinig goeds in staat.

Zeg nooit: Niemand kan op vrede hopen, alles gaat nu eenmaal zoals het gaat.

De Fenix is 'n vogel die we tegenkomen in de Egyptische mythologie. Hij verrijst uit z'n eigen as en is het symbool van de onsterfelijkheid.

Hij is ook het symbool van geestdrift in onze pluriforme leefgemeenschap.

Kiezen voor vrede

De theoloog Erik Borgman, hoogleraar theologie van de religie aan de Universiteit van Tilburg, is dit jaar door Vrij Nederland uitgeroepen tot een van de twaalf belangrijkste denkers van Nederland. Borgman is de enige theoloog in dit rijtje denkers.

Edwin Ruigrok en Helma Maas vroegen hem te reflecteren op het thema 'Kiezen voor vrede'.

"Kiezen voor vrede is hoop houden op vrede", zegt Borgman. "Dit betekent volhouden dat er zoiets als vrede mogelijk is, ook al is er strijd en loopt die strijd uit de hand. Dat hoeft niet altijd te betekenen dat je dan snel iets moet proberen te doen tegen die strijd", voegt hij er aan toe. "Soms is kiezen voor vrede, juist niet iets doen, maar gewoon blijven, je niet weg laten jagen. Je hoeft niet altijd in actie te springen."

Wie denkt dat Borgman bedoelt dat we nu rustig achterover kunnen leunen en geen mening hoeven te vormen, komt bedrogen uit. Hij formuleert wachten als een religieuze deugd, maar wachten mag geen passiviteit of berusting worden. Het moet iets ongeduldigs in zich hebben. Borgman: "Kiezen voor vrede is ook onder ogen zien dat je een gemeenschap vormt met mensen om je heen. Je kunt daar niet zo maar een stukje van afknippen. Er wordt in Nederland soms gesuggereerd dat we kunnen kiezen of we bijvoorbeeld moslims in onze samenleving toe willen laten. Maar dat is onzin. Ze zijn er, zij zijn deel van de gemeenschap die wij vormen. Uitsluiten, wegdrijven dat kan niet. Scherp met elkaar in debat gaan mag, maar dat veronderstelt dat we de ander niet uitsluiten".

Integratie

Borgman maakt een mooie vergelijking met de positie van rooms-katholieken na hun formele gelijkberechting in 1848. "Over de rooms-katholieken werd toen door protestanten hetzelfde gezegd als nu over moslims. Namelijk: ze luisteren naar een buitenlandse macht (de Paus in Rome), ze krijgen veel kinderen, straks zijn ze in de meerderheid en ze houden er achterlijke opvattingen op na.

De rooms-katholieke kerk was in die tijd principieel niet voor de democratie. Maar Thorbecke, de grondlegger van de Nederlandse parlementaire democratie, heeft nu juist niet gezegd dat katholieken pas stemrecht zouden krijgen als ze voor democratie zouden zijn. Ze werden democraten door in de democratie mee te doen. Minderheden moeten de kans krijgen om ook hun fundamentele zaken te bespreken. Vrede is niet alleen pacificatie, maar ook 'we betekenen iets voor elkaar'. Als je je eigen cultuur kunt inbrengen in de bestaande cultuur en dat betekent dan iets voor ons allemaal, dan heb je echte integratie. Een echte stap vooruit was toen de architect Pierre Cuypers, het culturele boegbeeld van katholiek Nederland, de opdracht kreeg het Rijksmuseum te bouwen, symbool voor nationale identiteit, en daar voor tijdgenoten duidelijk herkenbare katholieke elementen in te verwerken."

Identiteit

Borgman stoort zich aan de discussie in Nederland over identiteit. "Het lijkt erop dat wij weten wat de Nederlandse cultuur is. Die cultuur willen we behouden en we debatteren over wat we daarom nog wel en wat we niet meer toe kunnen laten. Maar wat de Nederlandse cultuur is, dat zijn we nog aan het ontdekken en daarvoor is de inbreng van iedereen die in Nederland woont nodig. Hier speelt voor mij religie een centrale rol. Religie wordt door velen in de Nederlandse samenleving te veel gezien als een eigen, geïsoleerd terrein. Religie is daarentegen een visie op het geheel van de werkelijkheid. Religie zegt ons bijvoorbeeld dat wij deel zijn van een gemeenschap en daarin en daarna pas van onszelf worden.

De moderne visie op gemeenschap is dat mensen met elkaar een soort contract afspreken van rechten en plichten, dat je kunt opzeggen als het je niet langer bevalt. Maar vanuit religieus gezichtspunt is de gemeenschap geen contract van individuen, maar de ruimte waarin mensen elkaar helpen om individuen te worden en te zijn."

Borgman noemt in dit verband de internationale uitwisselingsprogramma's die organisaties als IKV Pax Christi organiseren. Hij zegt: "Ik heb zo vaak gehoord dat jonge mensen bij terugkomst zeggen: 'Ik kwam daar om iets te brengen, maar ik heb zo veel van hen gekregen.' Nu, op zo'n moment ontstaat er een gemeenschap die meer is dan een contract. We worden door de ander ergens gebracht waar we niet zelf zouden komen. Van elkaar iets nieuws krijgen, daar voor open staan. Dat is ook kiezen voor vrede. Denken, weten dat een situatie ons iets kan opleggen, iets van ons kan vragen, dat is religieus.

Kiezen voor vrede betekent dat je kiest die vraag te accepteren. Niet omdat je het leuk vindt, maar omdat je weet dat het moet. De situatie vraagt het van je".

Verbindingen

Borgman haast zich te zeggen dat religie niet het exclusieve recht heeft op morele waarden. "Religie is geen leverancier van waarden. Religie kan verbanden expliciteren tussen mensen die voorafgaan aan hun religieuze of etnische tegenstellingen. Veel Nederlanders denken dat religie de conflicten in de wereld alleen maar vergroot. Daar breng ik tegenin dat er ook veel mensen zijn die vanwege hun religie juist niet die kant kiezen die ze zouden kiezen als ze uitgingen van groepsbelang. Religie kan verbindingen leggen die niet logisch zijn, van ons met mensen in Afrika bijvoorbeeld. Of kijk naar Nederland. In de jaren '70 organiseerden de kerken contacten met de moslims die hier kwamen wonen. De politiek wilde in die tijd met de religie van deze mensen niets te maken hebben."

De ultieme vredesdaad is niet wachten tot een conflict over is, maar meelopen met de mensen die in verwarring zijn. Zoals Jezus deed met de Emmaüsgangers. Zij zijn de weg kwijt en boos over wat gebeurd is. Jezus wacht niet tot ze de zaken op een rijtje hebben, maar praat met ze mee en brengt van daaruit de lijnen aan het licht. De verwarring en de conflicten van mensen delen en juist zo een nieuwe weg vooruit vinden, dat is kiezen voor vrede.

Edwin Ruigrok en Helma Maas